

Beslutning om å utelukke Petr leo Brasileiro S.A. (Petrobras)

Juni 2016

1. Sammendrag

KLP og KLP-fondene (heretter kalt "KLP") har besluttet å utelukke selskapet Petr leo Brasileiro S.A. (heretter kalt "Petrobras") fra sine investeringer. Per 11. april 2016 utgjorde KLPs investeringer i Petrobras om lag 33,74 millioner kroner.

Petrobras er for tiden innblandet i den største korrupsjonssaken i Brasils historie.¹ Over en periode på nærmere ti år ble selskapets kontrakter med leverandører overfakturert med tre prosent av kontraktssummen, et beløp som gikk til å betale brasilianske politikere, politiske partier og toppledelsen i Petrobras.² Som reaksjon på skandalen har Petrobras utarbeidet et nytt og atskillig mer omfattende antikorrupsjonsprogram. Toppledere og styremedlemmer har gått av, herunder selskapets CEO, CFO,³ og styrelederen.

KLP vurderer allikevel risikoen for at Petrobras vil bli involvert i alvorlig korrupsjon i fremtiden som uakseptabel av fire grunner:

- 1) Omfanget og varigheten av svindelens har vist at korrupsjonen i Petrobras var både **alvorlig og systematisk** og ikke kunne ha funnet sted uten at ansatte og ledere på ulike nivåer i selskapet var involvert. Petrobras har anslått beløpet som gikk tapt som følge av korrupsjonen til om lag

¹ "Corruption in Brazil: the big oily", *The Economist* (3. januar 2015). URL:

<http://www.economist.com/news/americas/21637437-petrobras-scandal-explained-big-oily>.

² Petrobras har beregnet beløpet som selskapet tapte mellom 2004 og 2012 på grunn av korrupsjonen til tre prosent av kontraktene med 27 leverandører som er under etterforskning for å være medlemmer av kartellet. Petrobras, *Operation Lava Jato*, <http://lavajato.hotsitespetrobras.com.br/en/>.

³ Valle, Sabrina, Denyse Godoy og Paula Sambo, "Petrobras executive exodus clouds emergence from graft case", *Bloomberg* (4. februar 2015). URL: <http://www.bloomberg.com/news/articles/2015-02-04/petrobras-says-ceo-resigned>.

2.06 milliarder USD.⁴ Den brasilianske påtalemyndigheten mener at det faktiske tallet ligger nærmere 5 milliarder USD.⁵

- 2) Selskapets **styringsstruktur** innskrenker minoritetsaksjonærenes mulighet til å få gjennomført endringer. Den brasilianske staten utnevner flertallet av styremedlemmene og topplederne i Petrobras.⁶ Samtidig har korrupsjonsskandalen ført til arrestasjoner og i enkelte tilfeller domfellelse av politikere med forbindelser til regjeringspartiet og flere opposisjonspartier.
- 3) **Petrobras fastholder at selskapet er et offer for korrupsjon.** Et selskap opptrer gjennom sine representanter og flere av topplederne i Petrobras er dømt for sin rolle i korrupsjonsskandalen. Størrelsen og omfanget av korrupsjonen som ble avdekket i Petrobras tyder på at ansatte på ulike nivåer i selskapet enten deltok i svindelen eller bevisst ignorerte tegn på at noe ikke stemte. Det var dessuten først i 2013 at Petrobras innførte et omfattende antikorrupsjonsprogram.
- 4) Petrobras **ser ikke ut til å ha foretatt en systematisk analyse av korrupsjonsrisikoen i sin globale virksomhet.** Med tanke på hvor systematisk den avdekkede korrupsjonen har vært og at Petrobras i tillegg opererer i høyrisikomarkeder som Angola, Nigeria og Venezuela, er det ubetenksomt at den interne granskingen ikke ser ut til å omfatte kun virksomheten i Brasil.

Dette er grunnene til at KLP har konkludert med at det foreligger en uakseptabel risiko for fremtidig korrupsjon og har utelukket Petrobras fra KLP og KLP-fondenes investeringer.

2. Innledning

Petrobras er et vertikalt integrert olje- og gasselskap som opererer i over 19 land.⁷ Selskapet er basert i Brasil og er børsnotert i dette landet, i tillegg til USA, Spania og Argentina.⁸ Den brasilianske staten er kontrollerende aksjonær i Petrobras.⁹ Den brasilianske staten eier flertallet av de stemmeberettigede aksjene i Petrobras og har systematisk utnevnt politikere til nøkkelstillinger i selskapet.

⁴ Leahy, Joe og Samantha Pearson, "Brazil's Petrobras takes \$17bn hit", *Financial Times* (23. april 2015). URL: <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/d6be40d0-e952-11e4-a71a-00144feab7de.html>.

⁵ Stauffer, Caroline, "Petrobras likely lost more than \$5bln to corruption: Brazilian prosecutor", *Reuters* (9. Oktober 2015). URL: <http://www.reuters.com/article/us-brazil-corruption-petrobras-idUSKCN0S32CA20151009>.

⁶ Leahy, Joe, "What is the Petrobras scandal that is engulfing Brazil?", *Financial Times* (31. mars 2016). URL: <http://www.ft.com/intl/cms/s/2/6e8b0e28-f728-11e5-803c-d27c7117d132.html>.

⁷ Petrobras, "Global Presence", *About Us*. URL: <http://www.petrobras.com/en/about-us/global-presence/> (siste besøk 22. mars 2016). I tillegg til hovedvirksomheten i Brasil, opererer Petrobras i USA, Colombia, Venezuela, Bolivia, Paraguay, Chile, Uruguay, Argentina, Storbritannia, Nederland, Nigeria, Gabon, Angola, Tanzania, Singapore, Kina og Japan. Petrobras, "Global Presence", *About Us*. URL: <http://www.petrobras.com/en/about-us/global-presence/> (siste besøk 22. mars 2016).

⁸ Petrobras, "Corporate Governance", *Investor Relations*. URL: <http://www.investidorpetrobras.com.br/en/corporate-governance/corporate-governance> (siste besøk 22. mars 2016).

⁹ Petrobras, "Capital Ownership Composition", *Investor Relations*, URL: <http://www.investidorpetrobras.com.br/en/corporate-governance/capital-ownership> (siste besøk 22. mars 2016).

I tillegg til virksomheten i Brasil, opererer Petrobras i land som havner helt nederst på Transparency Internationals korrupsjonsindeks, herunder, for eksempel, Angola (163), Venezuela (158) og Nigeria (136).¹⁰

3. Hendelse og selskapets involvering

Brasiliansk politi startet opprullingen av korrupsjonssaken som involverer Petrobras i 2014 gjennom en etterforskning som gikk under betegnelsen "Operasjon bilvask."¹¹ Paulo Roberto Costa, en toppleder i Petrobras som ble etterforsket for hvitvasking, innrømmet da for politiet at han i nærmere ti år hadde mottatt bestikklser fra et kartell av Petrobras-leverandører.¹² Costas avsløringer utløste en bred etterforskning av bestikklser betalt til toppledere i Petrobras, brasilianske politiske partier og til og med ledende brasilianske politikere.¹³

Omfanget av den avdekkede korrupsjonen er uten sidestykke. I april 2016 hadde påtalemyndigheten i Brasil siktet 179 personer for straffbare forhold i tilknytning til Petrobras-saken, og 93 personer var domfelt.¹⁴ Ifølge brasiliansk lovgivning er etterforskning av sittende folkevalgte politikere underlagt Høyesteretts jurisdiksjon, noe som normalt tar lengre tid enn i lavere domstoler.¹⁵ Allikevel har den tidligere senatslederen for regjeringspartiet inngått en avtale om samarbeid med aktoratet mot å få en mildere dom, hvor han har involvert den tidligere presidenten, flere statsråder, parlamentsmedlemmer og dommere, samt toppledere i Petrobras.¹⁶ Et titalls tidligere brasilianske parlamentarikere er allerede dømt i lavere rettsinstanser for sin innblanding i korrupsjonsskandalen.¹⁷ Rundt 57 politikere eller tidligere politikere var satt under etterforskning allerede i mars 2015.¹⁸

Blant domfelte toppledere med nøkkelstillinger i Petrobras finner man to tidligere direktører i den internasjonale avdelingen,¹⁹ direktøren for raffineri- og forsyningsvirksomheten (Costa),²⁰ to tidligere

¹⁰ Petrobras, *Global presence*, <http://www.petrobras.com/en/about-us/global-presence/> (siste besøk 11. april 2016); og Transparency International, *Corruption Perceptions Index 2015*, <http://www.transparency.org/cpi2015>.

¹¹ Connors, Will og Luciana Magalhaes, "How Brazil's 'Nine Horsemen' Cracked a Bribery Scandal", *The Wall Street Journal* (6. april 2015). URL: <http://www.wsj.com/articles/how-brazils-nine-horsemen-cracked-petrobras-bribery-scandal-1428334221>.

¹² Ibid.

¹³ Ibid.

¹⁴ Leahy, Joe, "What is the Petrobras scandal that is engulfing Brazil?", *Financial Times* (31. mars 2016). URL: <http://www.ft.com/intl/cms/s/2/6e8b0e28-f728-11e5-803c-d27c7117d132.html>.

¹⁵ Jelmayr, Rogerio, "Brazil's Car Wash investigation sends evidence to the Supreme Court", *The Wall Street Journal* (28. mars 2016). URL: <http://www.wsj.com/articles/brazils-car-wash-investigation-sends-evidence-to-supreme-court-1459203245>.

¹⁶ Associated Press, *Daily Mail* (15. mars 2016). URL: <http://www.dailymail.co.uk/wires/ap/article-3493417/Critics-blast-rumors-Brazil-ex-Pres-Silva-named-minister.html>.

¹⁷ Simoes, Eduardo, "Brazil senator, top banker charged with blocking Petrobras probe", *Reuters* (7. desember 2015). URL: <http://www.reuters.com/article/us-brazil-corruption-charges-idUSKBN0TQ2RV20151208>.

¹⁸ Watts, Jonathan, "Brazil: hundreds of thousands of protestors call for Rousseff impeachment", *The Guardian* (15. mars 2015). URL: <http://www.theguardian.com/world/2015/mar/15/brazil-protesters-rousseff-impeachment-petrobras>.

¹⁹ Reuters, "Former Petrobras executive sentenced over alleged congressional bribe", *The Guardian* (17. august 2015). URL: <http://www.theguardian.com/world/2015/aug/17/former-petrobras-executive-nestor-cervero-sentenced-bribe>; Stauffer, Caroline, "Former Petrobras exec sentenced over Vantage Drilling contract", *Reuters* (1. februar 2016). URL: <http://www.reuters.com/article/brazil-corruption-petrobras-idUSL2N15G1SH>.

²⁰ MercoPress, "Brazilian construction tycoon sentenced to 19 years in prison for Petrobras corruption scandal", *MercoPress*, <http://en.mercopress.com/2015/11/04/brazilian-construction-tycoon-sentenced-to-19-years-in-prison-for-petrobras-corruption-scandal>.

direktører for tjenesteavdelingen²¹ samt flere andre toppledere.²² Ifølge undersøkelser foretatt av det norske pensjonsfondets etikkråd, som blant annet har analysert portugisiske dokumenter, var minst 11 topp- og mellomledere siktet i forbindelse med korrupsjonsskandalen per desember 2015.²³

I 2014 nektet Petrobras' revisor PwC å godkjenne selskapets resultater for tredje kvartal.²⁴ Petrobras publiserte sine reviderte resultater for tredje kvartal fem måneder senere, i et desperat forsøk på å overholde sine lånebetingelser.²⁵ I sitt reviderte regnskap anslo Petrobras beløpet som var gått tapt som følge av korrupsjon i form av bestikklser til om lag 2,06 milliarder USD.²⁶ Brasilianske påtalemyndigheter mener at det reelle tapet ligger på nærmere 5 milliarder USD.²⁷

I en erklæring på sin hjemmeside innrømmer Petrobras at selskapet for tiden etterforskes av brasilianske myndigheter og justisdepartementet i USA.²⁸ I tillegg sier selskapet at flere toppledere i Petrobras er under etterforskning eller er domfelt for sin rolle i korrupsjonsskandalen:

*Som et resultat av den tidligere nevnte operasjonen, ble en tidligere Petrobras-direktør 22. april dømt for hvitvasking og organisert kriminalitet etter en rettslig behandling i domstolen. Ytterligere to tidligere direktører og en toppleder i Petrobras er tiltalt for de samme forbrytelsene, i tillegg til passiv bestikkelse. Ledere i selskaper som leverer varer og tjenester til Petrobras er også blitt fengslet som følge av etterforskningen.*²⁹

I mars 2016 ble det under etterforskningen av Petrobras avdekket en liste over 200 politikere som visstnok skal ha mottatt bestikklser fra Petrobras-leverandøren Odebrecht.³⁰ I tillegg ble 57 personer og selskaper som skal være innblandet i korrupsjonsskandalen i Petrobras identifisert som egentlige eiere av skallselskaper i skatteparadiser i de nylig publiserte Panama Papers.³¹ Denne utviklingen tyder på at omfanget av etterforskningen vil øke fremover.

Etterforskningen har også fått ringvirkninger ut over Brasils grenser. Ifølge brasilianske påtalemyndigheter samarbeidet over 285 utenlandske selskaper med agenter som er satt under

²¹ BBC News, "Former Brazil Workers' Party treasurer sentenced for corruption", *BBC News* (22. september 2015). URL: <http://www.bbc.com/news/world-latin-america-34318633>; Sandy, Matt, "How the Petrobras scandal ensnared Lula – and upturned Brazilian politics", *Time* (16. mars 2016). URL: <http://time.com/4261712/lula-brazil-petrobras-scandal/>.

²² Stauffer, Caroline, "Former Petrobras exec sentenced over Vantage Drilling contract", *Reuters* (1. februar 2016).

²³ Etikkrådet for Statens pensjonsfond - Utland, *Tilråding av 21. desember 2015 om å sette Petroleo Brasileiro SA til observasjon* (21. desember 2015), s. 5. URL: <http://etikkradet.no/tilradning-21-desember2015-om-observasjon-av-petroleo-brasileiro-sa/>.

²⁴ Brandimarte, Walter og Marta Nogueira, "Auditor refuses to sign off Brazil Petrobras' Q3 results", *Reuters* (1. november 2014).

²⁵ Leahy, Joe og Samantha Pearson, "Brazil's Petrobras takes \$17bn hit", *Financial Times* (23. april 2015). URL: <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/d6be40d0-e952-11e4-a71a-00144feab7de.html>.

²⁶ Ibid.

²⁷ Stauffer, Caroline, "Petrobras likely lost more than \$5bln to corruption: Brazilian prosecutor", *Reuters* (9. oktober 2015). URL: <http://www.reuters.com/article/us-brazil-corruption-petrobras-idUSKCN0S32CA20151009>.

²⁸ Petrobras, *Operation Lava Jato*. URL: <http://lavajato.hotsitespetrobras.com.br/en/> (siste besøk 8. april 2016).

²⁹ Ibid.

³⁰ Leahy, Joe, "Brazil's tainted elite leaves few alternatives to Rousseff", *Financial Times* (25. mars 2016). URL: <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/8d39a416-f222-11e5-a609-e9f2438ee05b.html>.

³¹ Watkinson, William, "Panama papers: 57 people linked to Brazil's Petrobras scandal also feature in Mossack Fonseca leak", *International Business Times* (6. april 2016). URL: <http://www.ibtimes.co.uk/panama-papers-57-people-linked-brazils-petrobras-scandal-also-feature-mossack-fonseca-leak-1553347>.

etterforskning i forbindelse med Petrobras-skandalen.³² Toppsjefen i Brasils største entreprenørfirma ble nylig dømt til 19 års fengsel³³ og lederen av Latin-Amerikas største investeringsbank er satt under etterforskning etter anklager om at han skal ha motarbeidet rettsvesenet i forbindelse med Petrobras-saken.³⁴

4. Selskapets tiltak

A. Eierstyring og ledelse

Den brasilianske staten eier 60 % av de stemmeberettigede aksjene i Petrobras og har systematisk utnevnt politikere til nøkkelstillinger i selskapet.³⁵ Staten utnevner syv av ti styremedlemmer i Petrobras.³⁶ I ulike nyhetsartikler kan man lese om det tette forholdet mellom den brasilianske staten, brasilianske politiske partier og toppledere i Petrobras.³⁷ For eksempel var det medlemmer av regjeringspartiet som utnevnte Paulo Roberto Costa, som til slutt kom med de opplysningene som åpnet for denne etterforskningen.³⁸

Petrobras' CEO og CFO trakk seg fra sine stillinger i februar 2015, sammen med lederen av raffineri-, gass- og engineeringvirksomheten.³⁹ Styret i Petrobras utnevnte toppsjefen i Brasils største bank, Banco do Brasil, som hennes etterfølger.⁴⁰ Banco do Brasil har gitt betydelig finansiering til både Petrobras og mange leverandører som er innblandet i korrupsjonsskandalen, og bankens nye CEO skal ha nære bånd til regjeringspartiet og til den inntil nylig sittende presidenten.⁴¹

Styrelederen i Petrobras gikk av i mars 2015. På lik linje med sine siste forgjengere var Guido Mantega et tidligere høytstående medlem av regjeringen, nemlig tidligere finansminister.⁴² På Petrobras' årlige generalforsamling i 2015 ble den fungerende styrelederen erstattet av CEO i det brasilianske gruveselskapet Vale.⁴³ For første gang på lang tid sitter det ikke lenger noen høytstående medlemmer av den brasilianske regjeringen i styret, ettersom den brasilianske staten fjernet navnet på

³² Stauffer, Caroline, "Former Petrobras exec sentenced over Vantage Drilling contract", *Reuters* (1. februar 2016).

³³ Pearson, Samantha, "Petrobras scandal claims Marcelo Odebrecht, its biggest name yet", *Financial Times* (11. mars 2016). URL: <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/0074dda0-e775-11e5-bc31-138df2ae9ee6.html>.

³⁴ Schmidt, Blake, Maria Luiza Rubello og Francisco Marcelino, "BTG Pactual tanks as Petrobras probe leads to chairman's arrest", *Bloomberg* (25. november 2015). URL: <http://www.bloomberg.com/news/articles/2015-11-25/btg-s-andre-esteves-senator-amaral-arrested-brazil-police-say>.

³⁵ Segal, David, "Petrobras oil scandal leaves Brazilians lamenting a lost dream", *New York Times* (7. august 2015). URL: http://www.nytimes.com/2015/08/09/business/international/effects-of-petrobras-scandal-leave-brazilians-lamenting-a-lost-dream.html?_r=0.

³⁶ Kiernan, Paul, "Brazil's Petrobras confirms new board members", *The Wall Street Journal* (30. april 2015). URL: <http://www.wsj.com/articles/brazils-petrobras-confirms-new-board-members-1430394100>.

³⁷ Segal, David, "Petrobras oil scandal leaves Brazilians lamenting a lost dream", *New York Times* (7. august 2015). URL: http://www.nytimes.com/2015/08/09/business/international/effects-of-petrobras-scandal-leave-brazilians-lamenting-a-lost-dream.html?_r=0.

³⁸ Ibid.

³⁹ Valle, Sabrina, Denyse Godoy og Paula Sambo, "Petrobras executive exodus clouds emergence from graft case", *Bloomberg* (4. februar 2015). URL: <http://www.bloomberg.com/news/articles/2015-02-04/petrobras-says-ceo-resigned>.

⁴⁰ Leahy, Joe, "Petrobras shares fall after Aldemar Bendine named new CEO", *Financial Times* (7. november 2015). URL: <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/9891aaa4-ae06-11e4-919e-00144feab7de.html>.

⁴¹ Ibid.

⁴² Eisenhammer, Stephen, "Petrobras names BNDES head, Coutinho as new chairman", *Reuters* (26. mars 2015). URL: <http://www.reuters.com/article/petrobras-chairman-idUSL2N0WS2VC20150326>.

⁴³ Kiernan, Paul, "Brazil's Petrobras confirms new board members", *The Wall Street Journal* (30. april 2015). URL: <http://www.wsj.com/articles/brazils-petrobras-confirms-new-board-members-1430394100>.

en tidligere general fra listen over kandidater.⁴⁴ Den nye styrelederen trakk seg imidlertid i desember 2015 og ble erstattet av en fungerende styreleder som stiller til valg på Petrobras' generalforsamling i 2016.⁴⁵

B. Direkte tiltak som svar på etterforskningen

Petrobras sier at de samarbeider fullt ut med vedkommende myndigheter i forbindelse med den pågående etterforskningen i Brasil og i USA.⁴⁶ Selskapet har engasjert både et brasiliansk og et amerikansk advokatfirma som skal gjennomføre interne granskinger.⁴⁷ Petrobras vet ikke om granskningene vil omfatte mer enn korrupsjonsskandalen i Brasil, siden advokatfirmaene har fått sine mandater fra en egen Special Committee, hvor kommunikasjonen med advokatfirmaene er fortrolig.⁴⁸

Denne spesialkomiteen består av Petrobras' direktør for etterlevelse, samt eksterne antikorrupsjonseksperter.⁴⁹ Ifølge Petrobras skal selskapet implementere alle konklusjoner som denne komiteen trekker om retningslinjer og prosedyrer.⁵⁰ Det er uklart når granskningen vil være ferdig og Petrobras kunne ikke svare på om rapportene vil bli offentliggjort.⁵¹

Petrobras har nedlagt forbud mot at leverandører som er navngitt som medlemmer av kartellet skal kunne delta i nye kontraktsrunder.⁵² Selskapet fortsetter allikevel å oppfylle eksisterende kontrakter med disse leverandørene.⁵³ Siden 2013 har Petrobras inkludert standardformuleringer om korrupsjonsbekjempelse i sine leverandørkontrakter.⁵⁴ Derimot kunne selskapet ikke si hvor mange av de utestående kontraktene som inneholder slike antikorrupsjonsbestemmelser.⁵⁵ Siden oktober 2015 krever Petrobras at to ansatte skal undertegne alle leverandørkontrakter, som en ekstra sjekk.⁵⁶

Petrobras har et register over godkjente leverandører som datterselskapene oppfordres til, men ikke er pålagt å bruke.⁵⁷ Normalt skal datterselskapene legge frem sine retningslinjer og prosedyrer for anskaffelser for Petrobras for godkjenning, men ansvaret for at de settes ut i livet ligger hos datterselskapene.⁵⁸

KLP har ikke vært i stand til å finne opplysninger om antall ansatte i Petrobras som har blitt ilagt disiplinærstraff i forbindelse med korrupsjonsskandalen. Derimot rapporterte Petrobras i desember om det *totale* antall disiplinærsaker for "uforstand i tjenesten og trakassering, skade på eiendom, svindel, tyveri, uaktsomhet og utilbørlig bruk av våre ressurser."⁵⁹ Dette er med andre ord ikke begrenset til

⁴⁴ Ibid.

⁴⁵ Valle, Sabrina og Carlos Caminada, "Petrobras dream team splits on approach to turnaround", *Bloomberg* (30. november 2015). URL: <http://www.bloomberg.com/news/articles/2015-11-30/petrobras-chairman-murilo-ferreira-resigns-from-board>.

⁴⁶ Petrobras, *Operation Lava Jato*. URL: <http://lavajato.hotsitespetrobras.com.br/en/> (siste besøk 8. april 2016).

⁴⁷ Ibid.

⁴⁸ Notater fra samtalen arkivert hos KLP.

⁴⁹ Ibid.

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ Ibid.

⁵² Petrobras, *Operation Lava Jato*. URL: <http://lavajato.hotsitespetrobras.com.br/en/> (siste besøk 8. april 2016).

⁵³ Ibid.

⁵⁴ Notater fra samtalen arkivert hos KLP.

⁵⁵ Ibid.

⁵⁶ Ibid.

⁵⁷ Ibid.

⁵⁸ Ibid.

⁵⁹ Petrobras, "Executives take stock of our actions to combat fraud and corruption", *Petrobras Magazine*, utg. 65. URL: <http://www.petrobras.com/en/magazine/post/executives-take-stock-of-our-actions-to-combat-fraud-and-corruption.htm>.

korrupsjonsgranskingen. Ifølge Petrobras er 17 arbeidskontrakter sagt opp og 61 ansatte har vært suspendert i inntil 29 dager. I tillegg har 94 ansatte mottatt en skriftlig advarsel.⁶⁰

C. Antikorrupsjonsprogram

I 2013 godkjente styret i Petrobras et nytt antikorrupsjonsprogram som inkluderer flere nye strukturer for å håndtere påstander om korrupsjon.⁶¹ For det første har Petrobras opprettet en intern granskingskomité som skal vurdere påstander om korrupsjon og svindel.⁶² I tillegg har Petrobras innført en ombudsmannsordning for å ta imot klager. Ombudsmannen rapporterer direkte til styret. I november 2015 opprettet Petrobras også en uavhengig og anonym varslingskanal som kan brukes av leverandører, kunder og andre tredjeparter i samtlige land hvor Petrobras opererer.⁶³ Det er et eksternt selskap som drifter varslingskanalen og rapporterer resultatene til Petrobras' avdeling for etterlevelse.⁶⁴

I løpet av 2015 fikk om lag 3.000 ansatte i Petrobras opplæring i antikorrupsjon, hovedsakelig i form av et e-læringsprogram, samtidig som styret og sentrale toppledere fikk noe personlig opplæring i tematikken.⁶⁵ Petrobras har bekreftet overfor KLP at e-læringsprogrammet består av videoserien til UN Global Compact, "The Fight Against Corruption: E-Learning Tool" fra 2010.⁶⁶ Serien er informativ og belyser den generelle risikoen for korrupsjon, men er på ingen måte spesifikk for Petrobras. Selskapet tar sikte på at alle ansatte skal ha fått slik opplæring innen utgangen av 2016.⁶⁷ Selskapet er i ferd med å utvikle en skreddersydd opplæringsmodul for ansatte i spesielt utsatte roller, men har ingen umiddelbare planer om å utvikle en selskapsspesifikk e-læringsmodul for samtlige ansatte.⁶⁸ I dag må alle ansatte lese gjennom og undertegne Petrobras' etiske regler for atferd (code of conduct.)⁶⁹

I november 2014 opprettet Petrobras også en ny stilling som Chief Governance, Risk and Compliance Officer.⁷⁰ Den nye avdelingen for selskapsstyring, risiko og etterlevelse er forventet å bestå av rundt 360 ansatte. De fleste av disse stillingene var besatt innen april 2016, i sin helhet gjennom interne ansettelser.⁷¹ Petrobras har foretatt en individuell bakgrunnsjekk av samtlige av disse.⁷²

En mangel ved Petrobras' antikorrupsjonsprogram er at det ikke uttrykkelig forbyr tilretteleggingsbetalinger (facilitation payments). Da selskapet ble spurt om dette, var forklaringen at tilretteleggingsbetalinger allerede er forbudt etter brasiliansk lov.⁷³ Dette bidro ikke til å dempe KLPs bekymring knyttet til at antikorrupsjonsprogrammet synes å være så godt som utelukkende innrettet mot korrupsjonsrisiko i Brasil, mens det ikke inkluderer datterselskaper i utlandet.

⁶⁰ Ibid.

⁶¹ Petrobras, *Petrobras Corruption Prevention Program: Manual*, s. 3. URL: <http://www.petrobras.com.br/lumis/portal/file/fileDownload.jsp?fileId=8A10550E494F5580014A2EC0AEAA16B4>.

⁶² Ibid, s. 11..

⁶³ Petrobras, *Operation Lava Jato*. URL: <http://lavajato.hotsitespetrobras.com.br/en/> (siste besøk 8. april 2016).

⁶⁴ Notater fra samtalen arkivert hos KLP.

⁶⁵ Petrobras, *Operation Lava Jato*. URL: <http://lavajato.hotsitespetrobras.com.br/en/> (siste besøk 8. april 2016).

⁶⁶ UN Global Compact, *The Fight Against Corruption: E-Learning Tool* (2010), <http://thefightagainstcorruption.org/certificate/>.

⁶⁷ Petrobras, *Operation Lava Jato*. URL: <http://lavajato.hotsitespetrobras.com.br/en/> (siste besøk 8. april 2016).

⁶⁸ Notater fra samtalen arkivert hos KLP.

⁶⁹ Ibid.

⁷⁰ Petrobras, *Operation Lava Jato*. URL: <http://lavajato.hotsitespetrobras.com.br/en/> (siste besøk 8. april 2016).

⁷¹ Notater fra samtalen arkivert hos KLP.

⁷² Ibid.

⁷³ Ibid.

Til slutt er det slik at Petrobras støtter Extractive Industries Transparency Initiative,⁷⁴ men selskapet rapporterer ikke offentlig om betalinger til vertsregjeringer på land-for-land-basis. Selskapet rapporterer derimot om betalinger foretatt i Brasil versus betalinger "i utlandet".⁷⁵

5. Dialog med Petrobras

KLP sendte et utkast til den foreliggende beslutningen til Petrobras for gjennomgang.⁷⁶ På det generelle plan pekte selskapet på de mange ulike korrupsjonsbekjempende initiativene som er tatt som følge av granskingen for å vise at Petrobras tar korrupsjonsproblematikken på alvor. Representanter for Petrobras understreket at selskapet samarbeider med vedkommende myndigheter og gjør sitt ytterste for å kreve at de involverte tilbakebetaler de bestiktelser de har mottatt.⁷⁷ Innenfor rammen av korrupsjonsetterforskningen i Brasil, anses Petrobras for å være et offer for korrupsjon. Når det gjelder den pågående interne granskingen, var ikke Petrobras i stand til å gjøre mer rede for mandatene som er gitt, og kunne heller ikke si noe om hvorvidt resultatene av disse granskingene vil bli offentliggjort.⁷⁸

6. Analyse

I henhold til KLPs retningslinjer for ansvarlige investeringer "skal KLP utelukke selskaper fra investeringer der hvor det er en uakseptabel risiko for at selskapet er ansvarlig for eller har medvirket til ...grov korrupsjon..."⁷⁹ Dette kriteriet består av to hovedelementer: (1) hvorvidt selskapet har vært eller er involvert i grov korrupsjon; og (2) hvorvidt det er en uakseptabel risiko for at slike handlinger skjer i dag eller vil kunne komme til å skje på nytt i fremtiden.

D. Grov korrupsjon

KLP bruker samme definisjon på grov korrupsjon som Etikkrådet for Statens pensjonsfond - Utland. Denne standarden er utledet av norsk lovgivning og internasjonale konvensjoner:⁸⁰

Grov korrupsjon foreligger dersom et selskap gjennom sine representanter

a) gir eller tilbyr en fordel – eller forsøker å gjøre det – for å utilbørlig påvirke:

i) en offentlig ansatt tjenestemann i utøvelsen av offentlige plikter eller i avgjørelser som kan tilføre selskapet en fordel, eller

ii) en person i privat sektor som tar avgjørelser eller har innflytelse på avgjørelser som kan tilføre selskapet en fordel,

og

⁷⁴ EITI, Petrobras, <https://eiti.org/supporters/companies/petrobras> (siste besøk 11. april 2016).

⁷⁵ Petrobras, *Costs and taxes*, <http://www.investidorpetrobras.com.br/en/operational-highlights/costs-and-taxes> (siste besøk 11. april 2016).

⁷⁶ Notater arkivert hos KLP.

⁷⁷ Ibid.

⁷⁸ Ibid.

⁷⁹ KLP, *KLPs retningslinjer for ansvarlige investeringer* (sist oppdatert 4. november 2014. URL: http://english.klp.no/polopoly_fs/1.33317.1459346158!/menu/standard/file/KLP%20guidelines%20for%20responsible%20investment%20-.pdf).

⁸⁰ Etikkrådet, *Tilråding av 15. november 2007*, s. 4. URL: <https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/fin/statens-pensjonsfond/siemens.pdf>.

b) korrupsjonshandlingene som nevnt i bokstav a utføres på en systematisk eller omfattende måte.⁸¹

Når det gjelder det første elementet, var det ifølge vitneforklaringer som så langt er avgitt til brasilianske myndigheter, standard praksis å blåse opp kontraktene mellom Petrobras og leverandørene med tre prosent av kontraktsverdien,⁸² for deretter å kanalisere det overfakturerte beløpet til brasilianske politiske partier og politikere, samt toppledere i Petrobras. Ifølge selskapets reviderte regnskap betalte Petrobras ut minst 2 milliarder USD i "utilbørlige betalinger" mellom 2004 og 2012.⁸³

Petrobras hevder at selskapet selv er et offer for korrupsjon begått av toppledere i selskapet, siden disse betalingene ikke ga selskapet noen fordel. Selv om det er riktig at det først og fremst var leverandørene som tjente på disse handlingene siden bestikkelsene førte til at de oppnådde lukrative kontrakter med Petrobras, betyr det ikke at Petrobras ikke hadde noen fordeler av denne ordningen. Etterforskningen i Brasil har avdekket at toppledere i Petrobras medvirket til denne svindelen og tjente på den i form av ulike returprovisjoner, og at de derfor var godt kjent med disse handlingene. De overfakturerte kontraktsbetalingene gjorde at Petrobras ble en velgjører for mange brasilianske tjenestemenn, som gjennom dette oppnådde en urettmessig gevinst. Beløpene på bestikkelsene som de brasilianske parlamentarikerne mottok var ikke bagatellmessige, og det skal ikke mye fantasi til for å tenke seg at disse betalingene utilbørlig påvirket de som mottok bestikkelsene til å gi Petrobras en fordel av regulatorisk eller annen art

Rent generelt er det jo slik at selskaper handler gjennom sine representanter. I dette tilfellet var toppledere i Petrobras innblandet i ulovlige aktiviteter over en periode på nærmere ti år. I løpet av dette tidsrommet forsvant over to milliarder USD ut fra selskapet gjennom overfakturerte kontrakter med leverandørene, og dette provenyet gikk til betaling av toppledere i Petrobras, politikere og politiske partier. Det er vanskelig å se hvordan et så betydelig beløp kunne unnslippe ordningene for rutinemessig kontroll i et multinasjonalt olje- og gasselskap uten at en rekke personer i hele selskapet var involvert.

Når det gjelder det andre elementet i definisjonen av "grov korrupsjon", er det hevet over enhver tvil at de aktuelle handlingene var systematisk og omfattende.

E. Fremtidsrettet eller pågående risiko

I tillegg til analysen over, vurderer KLP om det foreligger en uakseptabel risiko for at et porteføljeselskap vil kunne begå grov korrupsjon i fremtiden. I korrupsjonssaker er dette vanligvis den mest utfordrende delen av analysen, siden korrupsjon er ulovlig i de fleste jurisdiksjoner. Det er også derfor selskaper vanligvis reagerer på troverdige påstander om alvorlig korrupsjon gjennom å iverksette tiltak for å redusere den fremtidige risikoen, sikkert også delvis som et forsøk på å redusere eventuelle straffereaksjoner fra offentlige myndigheter.

⁸¹ Ibid, s. 3-4.

⁸² Petrobras, *Check out the publication of our audited financial statements* (15. april 2015), <http://www.petrobras.com.br/en/news/check-out-the-publication-of-our-audited-financial-statements.htm> (siste besøk 1. april 2016).

⁸³ Ibid.

i. Eksterne faktorer – muligheter for korrupsjon

Eksterne faktorer som påvirker risikoen for fremtidig korrupsjon omfatter både selskapets eksponering for muligheter for fremtidig korrupsjon samt trusselen om avsløring og straff. Hvilken bransje og hvilke land selskapet opererer i kan i så måte være en pekepinn.

Bransjemessig og geografisk eksponering

Olje- og gasssektoren er blant de bransjene som har aller høyest risiko for korrupsjon.⁸⁴ Hovedkildene til korrupsjon inkluderer lokale krav om å opprette felleskontrollerte foretak (joint ventures) med statseide bedrifter, samt anskaffelseskontrakter og lisenser verdt flere milliarder dollar.⁸⁵ I tillegg opererer Petrobras i flere land som ligger aller nederst på Transparency Internationals korrupsjonsindeks, herunder Angola, (163), Venezuela (158) og Nigeria (136).⁸⁶ Det betyr at risikoen for fremtidig korrupsjon på grunnlag av bransje og geografisk tilstedeværelse er høy.

Mediedekning

Korrupsjonsskandalen i Petrobras får fortsatt betydelig pressdekning både i Brasil og i utlandet. Medienes intense gransking vil helt sikkert ha en forebyggende effekt, i hvert fall for Petrobras' virksomhet i Brasil. KLP er allikevel bekymret over at Petrobras ikke har annonsert noen planer for en grundig gjennomgang av korrupsjonsrisikoen knyttet til selskapets virksomhet utenfor Brasil. De korrupsjonsbekjempende tiltakene som Petrobras har implementert så langt ser altså primært ut til å fokusere på selskapets virksomhet i Brasil. Tatt i betraktning at selskapet først vedtok retningslinjer for antikorrupsjon i 2013, fremstår en gransking av mulig korrupsjon i Petrobras' utenlandske virksomhet som berettiget.

Håndhevelse av loven

Med hensyn til håndhevelse av loven, har det brasilianske politiet og påtalemyndighetene så langt ikke nølt med å følge opp korrupsjonsanklager rettet mot en stor gruppe høytstående brasilianske politikere og forretningsmenn. Sittende parlamentsmedlemmer er imidlertid til en viss grad skjermet mot rettsforfølgelse så lenge de utøver sitt embete, siden de kun kan etterforskes av Høyesterett. Dermed vil det ta noe tid før det kommer frem bevis knyttet til mottakere av bestikkløser. Basert på etterforskningen så langt, følger det brasilianske rettsvesenet denne saken aggressivt. Dette vil ganske sikkert virke forebyggende med tanke på fremtiden. Samtidig har man aldri tidligere sett en så aggressiv rettsforfølgning av rike og mektige mennesker i Brasil. Det er imidlertid ingen mangel på personer med gode politiske forbindelser som har en egeninteresse av å forhindre etterforskningen. Det er ikke utenkelig at en endring av de politiske konstellasjonene i Brasil vil kunne gjøre etterforskningen mer utsatt for denne typen press.

ii. Interne faktorer – beredskap i forhold til antikorrupsjon

Antikorrupsjonsprogrammet i Petrobras inneholder de fleste av elementene som normalt anses for å være en del av et fullstendig antikorrupsjonsprogram. Det at det ikke er noe forbud mot

⁸⁴ Guy Chazan, "Oil and gas has highest bribery rate", *Financial Times* (15. juli 2012). URL: <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/c84ead24-ce7e-11e1-bc0c-00144feabdc0.html>.

⁸⁵ Ibid.

⁸⁶ Petrobras, *Global presence*, <http://www.petrobras.com/en/about-us/global-presence/> (siste besøk 11. april 2016); og Transparency International, *Corruption Perceptions Index 2015*, <http://www.transparency.org/cpi2015>.

tilretteleggelsesbetalinger er imidlertid en svakhet - særlig fordi selskapet forklarer denne mangelen ved å henvise til brasiliansk lovgivning. KLP er fortsatt bekymret over at selskapets antikorrupsjonsprogrammer synes å være utformet uten at det tas tilstrekkelig hensyn til korrupsjonsrisikoen knyttet til Petrobras' virksomhet utenfor Brasil. Petrobras hevder at de ansvarlige for korrupsjonen – sannsynligvis de som ennå ikke er domfelt – er ilagt disiplinærstraffer, men vi har ingen ytterligere detaljer om dette på det nåværende tidspunkt.

Et atskillig vanskeligere problem som Petrobras står overfor, er å ta tak i bedriftskulturen i et selskap hvor over 2 milliarder USD i overfakturerte kontrakter kunne forsvinne uten at det dukket opp noen røde flagg internt – tilsynelatende skjedde det verken på CEO- eller styrenivå. I så måte gir den tette forbindelsen mellom selskapet, majoritetsaksjonæren og de største politiske partiene i Brasil grunn til bekymring for KLP som minoritetsaksjonær. Dagens styringsstruktur innskrenker også minoritetsaksjonærenes mulighet til å få gjennomført endringer siden den brasilianske staten kontrollerer 70 % av plassene i det nåværende styret.

Petrobras fortsetter dessuten å hevde at selskapet er et offer for korrupsjon.⁸⁷ Dette er riktig hvis man ser på selskapets rettsstilling i straffesaken ut fra brasiliansk lovgivning, men det blir feil i en bredere kontekst. Korrupsjon av en slik størrelsesorden og omfang som det som er avdekket i Petrobras kunne ikke ha funnet sted uten at ansatte på ulike nivåer i selskapet var innblandet, eller i hvert fall ga et stilltiende samtykke. Flere toppledere i Petrobras er domfelt for sin rolle i korrupsjonssaken. Mot en slik bakgrunn fremstår Petrobras' påstand om at selskapet er et offer for korrupsjon som et forsøk på ansvarsfraskrivelse. Ut fra KLPs erfaring er det de selskapene som er villige til å foreta en bred gransking av alle potensielle svakheter og åpent tar tak i alle de skjeletter som nødvendigvis må ramle ut av skapet, som lykkes best med å bryte tvert over med tidligere korrupsjonshendelser. Det er vanskelig å innta en slik tøff holdning når man samtidig hevder at man er et offer.

I den sammenheng er KLP fortsatt bekymret over at Petrobras ikke ser ut til å ha innledet noen bredere korrupsjonsgransking utenfor Brasils grenser. Tatt i betraktning de svake kontrollene som er avdekket – i hvert fall før innføringen av retningslinjene for antikorrupsjon i 2013 – samt selskapets bransjemessige og geografiske eksponering, virker det misforstått å ikke gjennomføre en slik bredere gransking.

For å redusere risikoen for fremtidig korrupsjon, anbefaler KLP Petrobras å treffe følgende tiltak:

- Innlede en bredere gransking av korrupsjonsrisiko i samtlige markeder hvor selskapet opererer og utarbeide tiltak for å minimere de risikofaktorer som avdekkes
- Utvikle en robust og selskapsspesifikk opplæring for samtlige ansatte, tilgjengelig på alle relevante språk
- Gjennomføre en aktsomhetsvurdering ("due diligence") av alle nåværende leverandører med tanke på integritet, prioritert ut fra risiko og betydning for Petrobras i lys av kontraktens størrelse og løpetid
- Innhente en ekstern vurdering av det nye etterlevelsesprogrammet
- Implementere egnede disiplinærtiltak for ansatte som har vært innblandet i eller har unnlatt å rapportere om tilfeller av korrupsjon
- Sikre at både styret og toppledelsen omfatter personer med kompetanse på antikorrupsjonsarbeid
- Utvikle en kultur hvor det å melde fra om bekymringer knyttet til etikk ikke bare er akseptert, men er påkrevet
- Sikre at tonen fra toppen og Petrobras' opptreden er i tråd med selskapets forpliktelser på antikorrupsjonsområdet

⁸⁷ Notater om samtalen er arkivert hos KLP.

Av alle de ovennevnte årsakene mener KLP at en videreføring av investeringene i Petrobras innebærer en uakseptabel risiko for å bli knyttet til korrupsjon.

7. Beslutning

Petrobras utelukkes fra KLP og KLP-fondenes investeringer fra juni 2016.